

VYMEZENÍ VÝZNAMNÉHO KRAJINNÉHO PRVKU »ÚDOLNÍ NIVA« PRO POTŘEBY ÚZEMNÍHO PLÁNOVÁNÍ

Petr Birklen

Nivy sehrály významnou úlohu při osidlování našeho území a důležitou roli sehrávají i dnes, aniž si to třeba uvědomujeme. Funkce údolních niv nabývají na významu zejména v souvislosti s dopady klimatických změn, s potřebou zadržet na našem území dostatečné množství vody a současně s potřebou chránit se před nepříznivými důsledky povodní. Ochrana údolních niv je u nás zajištěna zákonem o ochraně přírody, nicméně její praktická realizace pokulhává, a to i díky nedostatečné odborné podpoře a nedostatečnému využívání dalších nástrojů jako je například územní plánování. Vymezení údolní nivy může tuto mezeru zacelit a přinést lepší zajištění potřeb ochrany údolních niv nejen v individuálním posuzování zásahů do nich, ale může působit i preventivně již ve fázi záměru, pokud konkrétní podmínky jejich ochrany budou orgánům ochrany přírody předem známy a v potřebné míře uplatňovány. Článek vyjadřuje názor autora na optimální proces vymezení významného krajinného prvku údolní niva a možnosti využití tohoto vymezení pro potřeby územního plánování.

O nivách jen dobře

Údolní nivy jsou částí krajiny utvářené dynamickou činností řek. Jejich celková plocha tvoří asi 2,3 % rozlohy našeho území. Zejména výskyt povodní a kolísající hladina podzemních vod zde přispívají k existenci specifických společenstev živých organismů, které charakter prostředí niv dotvářejí. Jestliže u řek hovoříme o říčním kontinuu, tedy o systému, který je vzájemně provázaný od pramene až po ústí, platí totéž o údolních nivách. Podobně jako řeky jsou i nivy azonálním ekosystémem, ve kterém se podmínky postupně mění spolu s tím, jak se mění charakter vodního toku. Nivy jsou také cenným přecho-

dovým ekosystémem mezi tekoucí vodou a souší. Nacházíme v nich nezvyklé bohatství druhů, které různorodost zdejšího prostředí využívají. Význam říční krajiny si odedávna uvědomoval i člověk. Vztah lidí a říční nivy se vyvíjel po tisíciletí, člověk ovlivňoval chování řeky a řeka působila na lidskou společnost. V některých obdobích dějin byla tato interakce velice silná a její důsledky fatální. První známky osídlení niv jsou známy z okolí velkých moravských řek již z mezolitu (10–5,5 tis. let př. n. l.), kdy vznikala první sídliště na drobných písčitých návrších nazývaných „hrůdy“ (na rakouské straně „Parzen“) a umožňovala využívat výhod polohy v blízkosti řeky.¹⁾ S rozvojem kultury

a technických dovedností se lidé snažili zbavit závislosti na přírodní dynamice a krajinu postupně přetvářeli. Nivy byly odlesňovány, vznikají zde rybníční soustavy, půda se mění na zemědělskou a rozrůstají se lidská sídla. Objevují se také první vodní díla, která usnadnila využívání řeky a zároveň chránila území před následky povodní (obr. 1). Proměna nivní krajiny vrcholí v industriálním období, kdy do ní proniká infrastruktura a intenzita jejího využívání tím dále narůstá. Úbytek přírodního prostředí mění v důsledku nejenom vzhled krajiny, ale také její vlastnosti. Krajina ztrácí schopnost zadržovat vodu, ta z ní odtéká rychleji a postupně klesá i hladina podzemní vody. Díky napříme-



Zdroj: <http://oldmaps.geolab.cz>

Obr. 1: První větší regulace vodního toku na řece Morava pod Kroměříží zachycena v mapě II. vojenského (Františkova) mapování. Morava, mapový list O_9_VI.

1) Macháček, Jiří. Archeologie údolní nivy. Vesmír 91, 2012.

ni a prohloubení koryt řek nabírá řeka za povodní na rychlosti a síle, která nemůže být absorbována v lužních lesích nebo v okolní krajině, kam povodně dosahují jen za těch nejvyšších stavů. Řeky, tak jak je známe dnes a jejichž původní délku člověk zkrátil o třetinu, postrádají spojení s nivou a vodu z krajiny především odvádějí, do ní ji už ale přivádějí jen minimálně. Přitom jeden kilometr přírodní nivy dokáže snížit kulminaci stoleté povodně až o 1 %.²⁾ Dostatečná délka přírodních niv by tedy dokázala pohltit většinu síly velké povodně nebo ji alespoň lépe rozložit v čase. Všechny tyto známé důsledky změn v krajině jsou ještě naléhavější s příchodem klimatických změn. Jsme střechou Evropy, nemáme jinou vodu než tu, která na naše území dopadne v podobě srážek, a kterou zde dokážeme zadržet. Pokud necháme vodu rychle odtéct, budou nás trápit stále delší období sucha a možnosti, jak se jim bránit máme u nás omezené. Přehrady jsou jen jedním z řešení. Ačkoliv dnes dokážeme jejich využití a efekt velmi dobře spočítat, jde o řešení často kontroverzní. Lidé díky nim přicházejí o domovy či půdu a ti, jejichž majetek je díky nim naopak ochráněn, lehce přijímají takové řešení jako standardní. I proto je potřeba hledat i další možnosti, jak vodu na našem území zadržet – ty jsou především v krajině. Například zdravá půda umí zadržet až 400 l vody na m². Řekněme, že minimálně 10 % rozlohy niv v ČR (což je zhruba rozloha Českého ráje) nemá díky regulaci řek, odlesnění a zemědělskému využívání půdy takové kvality a zadrží jen polovinu z tohoto objemu. Jen zlepšením vlastností půd v těchto územích bychom mohli zadržet až o 36 000 000 m³ vody navíc! To je množství, které odpovídá zhruba objemu nové přehrady velikosti Věstonické nádrže (Nové Mlýny II). Potenciál využívání přírodních funkcí údolních niv sice není všespásný, ale je velký a dosud jen mizivě využívaný.

Co si praxe žádá a legislativa (ne)řeší

Zmínku o údolních nivách a potřebě jejich ochrany bychom našli nejen v řadě strategických dokumentů,³⁾ ale už i zákonodárce si byl při přípravě zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. (dále jen „ZOPK“⁴⁾ významu údolních niv vědom, když zařadil údolní nivy mezi významné krajinné prvky (dále jen „VKP“⁵⁾). Jako VKP mají nivy spolu s vymezeným územním systémem ekologické stability (ÚSES) přispívat k utváření sítě ekologicky stabilních území, a tím k udržení ekologické stability v krajině. Tento koncept obecné ochrany přírody sice nebyl dosud překonán, ale po letech praxe se ukazuje, že zatím není ani příliš účinný. Nepodařilo se jej totiž v praxi dostatečně uchopit a dále kultivovat. Projektčně dobře zajištěný územní systém ekologické stability (ÚSES) nepřináší potřebnou odezvu v realizaci a samotná konzervativní ochrana VKP bez dalších souvislostí se nutně potýká s poněkud chaotickým případovým posuzováním jednotlivých zásahů bez celkové vize, čeho má být jejich ochranou vlastně dosaženo. Zmocnění k vydání prováděcího předpisu,⁶⁾ které by vneslo do současné situace více světla, Ministerstvo životního prostředí dosud nevyužilo. Pravdou ale je, že více než další předpis, který by díky své případné rigiditě nemusel na současném stavu věci nic změnit, zde chybí spíše dostatečná odborná podpora na úseku praktické ochrany VKP. Pokud se totiž na aplikaci ochrany VKP zaměříme podrobněji, určitá východiska, jak tento nástroj lépe a prozíravěji implementovat pro udržení hodnoty a potenciálu údolních niv, zde již dávno existují. Využívat stávající nástroje namísto vymýšlení nových může být ve svém důsledku i výhodnější. Jednak zde máme dobře usazené zázemí díky četným judikátům a pak také

nevyužitý potenciál v lepším propojení potřeby ochrany VKP třeba s nástroji územního plánování. Ty by mohly přinést větší předvídatelnost v zakotvení potřeb ochrany právě třeba údolních niv v širším kontextu stávajícího i budoucího využívání území.

Pro praktickou ochranu VKP údolní niva, která se odehrává především na úrovni orgánů ochrany přírody obcí s rozšířenou působností, do jejichž kompetence je svěřena, potřebujeme vědět, kde se tyto VKP přesně nacházejí a v jakém jsou stavu (resp. jaké funkce plní). Dále také to, zda zde existuje nějaký potenciál jejich obnovy, tedy čím je můžeme vylepšit, aby v rámci krajiny i směrem k potřebám člověka plnily své funkce lépe. Ačkoliv se to může zdát poněkud absurdní, tak ani po 27 letech od nabytí účinnosti ZOPK nemáme zatím stále jasno ve dvou zmíněných klíčových věcech. První: Co to vlastně údolní niva v chápání ochrany přírody je?⁵⁾ A druhá: Jaké funkce (ekologicko-stabilizační) vlastně údolní nivy plní? Definice VKP údolní niva je věc ošemetná, neboť dojít při formulaci takové definice k mezioborové shodě není vůbec lehké. Jinak se na údolní nivu bude dívat geolog, jinak geobotanik. Potřebujeme však dokonalou, všeobjímající definici? Ať už nivy definujeme jakkoliv, tak platí, že pokud se jedná o konkrétní vymezení pojmu údolní niva (dle závěrů rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 19. 10. 2000, sp. zn. 7 A 122/97, který se týká neurčitých právních pojmů) je za takový výklad zodpovědný příslušný správní orgán. Pouze ten je oprávněn určit, které kvantitativní a kvalitativní znaky jsou pro naplnění těchto pojmů rozhodující, a na základě kterých shromážděných podkladů rozhodl, zda v konkrétním případě se skutečně o údolní nivu jedná.⁶⁾ Orgány ochrany přírody by ovšem měly dle zásady rov-

2) Cesta z pasti. Rozhovor s Davidem Pithartem o zadržování vody v krajině. Časopis Respekt č. 22/2018.

3) Např. Státní politika životního prostředí ČR, Strategie ochrany biologické rozmanitosti ČR, Národní akční plán adaptace na změnu klimatu a další.

4) V § 4 odst. 2 ZOPK je v poslední větě uvedeno „Podrobnosti ochrany významných krajinných prvků stanoví ministerstvo životního prostředí obecně závazným právním předpisem“.

5) Věstník MŽP, částka 8, 2007 uvádí definici pojmu následovně „Údolní niva je rovinaté údolní dno aktivované při povodňovém stavu vodního toku; tvoří ji štěrkovité, písčité, hlinité nebo jílovité naplaveniny, jejichž úložné poměry často vykazují nepravidelnosti způsobené větvením toku, vznikem ostrovů, meandrů, náplavových kuželů a delt, sutí, svahových sesuvů apod.“ Tato definice nahradila kriticky vnímanou definici vydanou ve Věstníku MŽP dříve (částka 3, 1993), která se omezovala na nivu zejména jako biotop a nezohledňovala její další funkce. Ačkoliv aktuální geomorfologická definice lépe vystihuje podstatu údolní nivy, z hlediska aplikace praktických zájmů ochrany přírody je rovněž příliš vágní.

6) Dolina, Vojtěch. Ochrana významných krajinných prvků. Rigorózní práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Právo životního prostředí, Katedra práva životního prostředí a pozemkového práva, 2017.



Zdroj: Ekotoxa, 2013, vlastní zpracování

Obr. 2: Ukázka vymezení údolní nivy v ORP Znojmo

ného přístupu v dané věci rozhodovat obdobně a za sjednocení výkonu rozhodnutí v dané věci odpovídají ústřední správní orgány (v tomto případě MŽP). Situace je obdobná i v případě určení ekologicko-stabilizačních funkcí, které jsou ve smyslu konstrukce ZOPK hlavní úlohou VKP v krajině (dle §4 odst. 2 ZOPK). Ekologicko-stabilizační funkce by měly být odvozeny z definice ekologické stability uvedené v zákoně č. 17/1992 Sb. o životním prostředí: „Ekologická stabilita je schopnost ekosystému vyrovnávat změny způsobené vnějšími činiteli a zachovávat své přirozené vlastnosti a funkce“. Taková definice je ovšem pro odvození funkcí VKP údolní niva (nebo kteréhokoliv z VKP ex lege) sama o sobě nepoužitelná a správní orgán musí tak jako tak stav a případné ohrožení těchto funkcí zkoumat v každém jednotlivém případě. Nechme tedy orgány ochrany přírody dělat jejich práci a nabídneme jim k tomu podklady dostatečné odborné úrovně, které poskytnou potřebný náhled a umožní také interpretaci ve vztahu k lokálním zájmům ochrany přírody, které hodnotí nejčastěji. Díky takovým podkladům by navíc mohly lépe uplatňovat své požadavky i prostřednictvím územního plánování, čímž by tyto zájmy v území „fixovaly“ dlouhodobě a mohly s předstihem reagovat i na další, zatím jen zamýšlené záměry.

Jak a proč nivy vymezovat

Pokus o zmapování VKP údolní niva proběhl již v roce 1989 v rámci mapování významných krajinných prvků do základních map 1 : 10 000, do něhož byli zapojeni především dobrovolní ochránci přírody. Bohužel výsledky byly hubené a nikdy nebyly zpracovány do ucelené databáze.⁷⁾ Od té doby probíhá vymezování VKP údolní niva spíše sporadicky a lokálně v rámci výzkumné činnosti, nebo na základě individuální poptávky orgánu ochrany přírody.⁸⁾ Další příležitost, tentokrát pro získání obecnějšího podkladu pro vymezení VKP údolní niva, nastala v rámci územních studií krajiny (dále jen „ÚSK“) pro správní obvody ORP. Rámcové vymezení údolní nivy mělo být dle společného metodického pokynu⁹⁾ součástí návrhové části studie. Jak k této možnosti přistoupili jednotliví zpracovatelé a jak jsou výsledky prakticky použitelné, ukáže s odstupem až čas. Méně příznivou zprávou ovšem je, že vymezení nivy se díky malému počtu zpracovaných ÚSK nepodařilo provést na významnější části území ČR (pouze čtvrtina ORP si nechala ÚSK zpracovat). Rámcové vymezení nivy sice nebylo pro účel ÚSK metodicky nijak blíže upřesněno, ale z myšlenky dvouúrovňového vymezení nivy zpracování rámcového vymezení

pro větší území k zachycení širších vazeb a následného zpřesnění na základě lokálních podmínek a požadavků ochrany přírody, se dá docela dobře vyjít. Základní lokalizace nivy (kvantitativní vymezení) v území není dnes díky moderním nástrojům (zejména GIS) a dostupným datům nic složitého. Práci na téma potenciálu i metod vymezení nivy se dá u nás najít několik¹⁰⁾. Při využití geologických a půdních map v kombinaci s informacemi o povodňové dynamice vodního toku (záplavová území), výškopisných dat, případně dalších doplňkových podkladů (letecké snímky, družicové snímky) můžeme získat rámcové vymezení nivy pro libovolně velké území. V této podrobnosti by bylo možné provést ještě základní kategorizaci nivy třeba z hlediska geomorfologie, využívání krajiny a třeba i chráněných zájmů, které jsou pro tento účel relevantní (např. CHOPAV, zvláště chráněná území, ÚSES, případně další). Takto by bylo možné získat primární úroveň vymezení údolních nivy – jakousi koncepční vrstvu. Smyslem primárního vymezení je především sjednocení přístupu k územnímu průmětu krajinného fenoménu údolní niva (bez detailních aspektů rozhodných pro ochranu významného krajinného prvku). Takové základní zmapování údolních nivy jako podkladu pro další činnost orgánů

7) Petříček, Václav: Významné krajinné prvky. In: Ochrana přírody a krajiny v České republice. Vybrané aktuální problémy a možnosti jejich řešení. Univerzita Palackého, Olomouc, 2012, str. 165–173.

8) Např. Koncepce uspořádání krajiny ve vybraných obcích SO ORP Znojmo. EKOTOXA, 2013. <https://znojmo-city.cz>

9) Zadání územní studie krajiny pro správní obvod obce s rozšířenou působností. Společný metodický pokyn MMR a MZP, 2016. www.mzp.cz

10) Například: Jakubínský, Jiří: Potenciál vymezení nivy a říční krajiny na malých vodních tocích. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Geografický ústav, Brno, 2014.

ochrany přírody by mohlo být zpracováno centrálně (třeba MŽP, nebo AOPK). Primární vymezení by mělo především informační hodnotu. Poskytlo by hranici údolních niv, základní informaci o jejich stavu a využívání, případně také o základních trendech vývoje území. Orgány ochrany přírody by s tímto primárním vymezením získaly základní odborný rámec pro vymezení VKP údolní niva v podrobnějším měřítku. Tato další fáze by byla už plně v režii příslušného orgánu ochrany přírody. V rámci metodické role by MŽP zpracovalo metodiku podrobného vymezení VKP údolní niva, kterou by úřadům poskytlo. Cílem podrobného vymezení by bylo identifikovat hodnoty území a jeho funkce důležité pro ochranu přírody při zohlednění liniového charakteru tohoto krajinného segmentu, který často překračuje hranice správního obvodu kompetentního úřadu. Jedná se již o podrobnější úroveň zkoumání území, jeho historického i současného vývoje se zahrnutím informací ochrany přírody, vodohospodářských dat, informací z územně plánovací dokumentace a pro jejich ověření rovněž informací z terénních průzkumů. Výsledkem vymezení VKP údolní niva by měla být upřesněná hranice nad katastrální mapou a dále i podrobnější vnitřní diferenciací ploch území VKP s návrhem jejich přípustného způsobu využití, který by měly orgány ochrany uplatnit jako podklad pro územní plánování i jej využití pro vlastní a předvídatelné rozhodování ve věci zásahů do VKP údolní niva. V praxi by takový podklad vedl orgány ochrany přírody k více koncepčnímu pojetí ochrany VKP údolní niva s přihlédnutím k souvislostem v území a případně také k možné kumulaci dalších vlivů v prostoru i čase. Poskytování výstupů podrobného vymezení VKP údolní niva pro účely územně plánovacího procesu klade také nároky na standard výstupů, který by bylo potřeba rovněž centrálně stanovit. Zohlednění požadavků na ochranu VKP údolní niva v rámci procesu územního plánování by přineslo tolik potřebný preventivní rozměr ochrany VKP,

Označení VKP	Želetavka – Lubnice	Vodní tok	Želetavka
Údolní niva	Lubnice		
Obce	Lubnice		
Základní popis lokality	Protáhlá niva podél meandrujícího toku o délce cca 3,5 km; zástavba obce Lubnice zasahuje do středu vymezené nivy, tvoří zde úzké hrdlo lokality. Na lokalitu navazuje lokalita Blatnice – Lubnice.		
Přírodní hodnoty	<ul style="list-style-type: none"> • Zvláště chráněná území či soustava Natura 2000: do nivy zasahuje zákonné ochranné pásmo PR Suché skály • ÚSES: - • Přírodní biotopy: T1.1, L2.2, T1.5, T1.6, V1G, K3, mozaiky: L2.2 a V4B, T1.1 a T1.5 • Land use a druhové složení: v obou segmentech se nachází poměrně kvalitní TTP, které jsou chráněny lesy či loukami s rozptýlenými dřevinami před splachy z polí; výskyt soliterních stromů. Vlhké louky jsou v obou segmentech kosené, s kakosty, dále zde rostou keřové i stromové VR, OL, ostřice, rákosiny, tužebník jilmový atd. Západní lokalita byla v částech v minulosti zorána • Koryto toku: poměrně zachovalá hydromorfologie, v západní části silněji upravené 		
Územní plán (včetně podkladů pro ÚP – stanovená záplavová území, záměry správců povodí)	<ul style="list-style-type: none"> • Funkční plochy v ÚP: - • Záměry v ÚP: - • Záměry správce povodí (Povodí Moravy, s.p.): <ul style="list-style-type: none"> ○ Žádné • Záplavová území: <ul style="list-style-type: none"> ○ Záplavové území toku Želetavky v úseku od říčního km 0,000 po ř. km 6,015 pravého břehu a po ř. km 2,970 levého břehu a v ř. km 10,010 až 15,045, č. j. 16889/2005 OŽP – Hm ○ Stanovení záplavového území významného vodního toku Želetavka v kraji Vysočina, číslo hydrologického pořadí 4-14-02-010, č. j. KUJI 3499/2006 ○ Stanovení rozsahu záplavového území a vymezení aktivní zóny záplavového území významného vodního toku Želetavka na území Jihočeského kraje v ř. km 15,045 – 18,100 a ř. km 34,000 – 37,300, č. j. KUJCK 27359/2008 OZZL/3/Zah 		
Doporučení k využití území	<ul style="list-style-type: none"> • Nevymezovat zastavitelné plochy v lokalitě • V ose Želetavky vymezit ÚSES (lokalita svoji kvalitou odpovídá funkčnímu lučnímu biokoridoru) – v Návrhu ZÚR je Želetavka osou regionálního biokoridoru RK 91 • Doporučení k managementu přírodních hodnot: <ul style="list-style-type: none"> ○ Zachovat stávající stav území ○ Udržet výskyt soliterních stromů v nivě a lesostepní porost nad západním segmentem ○ Pomocí termínu sečí, mozaikovitostí v sečení, lze příznivě ovlivnit život na loukách (byliny, hmyz i ptáky), což lze využít ke zvýšení turistické atraktivity území 		

Obr. 3: Ukázka karty nivy s rozpracováním doporučení pro další péči o území

kteří dnes díky nedostatku podkladů prakticky chybí (snad jen s výjimkou registrovaných VKP).¹¹⁾

Vymezením VKP údolní niva ale celý příběh skončit nemusí. Podrobnost s jakou by bylo podle výše uvedeného návrhu vymezení provedeno, by umožnila na vymezení navázat třetí fází. Ta by již identifikovala v území potřebnou škálu konkrétních opatření ke zlepšení stavu VKP. Jednalo by se de facto o jakýsi nástavbový (a zřejmě i dobrovolný) management plán, který by vznikl za účasti významných aktérů v území (vlastníků pozemků hospodařících subjektů a dalších). Takový dokument by už jistě nemělo smysl tvořit plošně pro všechny nivy, což by bylo nereálné, ale už v rámci vymezení VKP údolní

niva by měly orgány ochrany přírody k dispozici klasifikaci prioritních niv, které jsou cenné, nebo mají velký potenciál třeba z hlediska protipovodňové ochrany, infiltrace povrchových vod či biodiverzity v území. Ochrana údolních niv by takovou nástavbou daleko překročila rámec daný institutem VKP. Sama o sobě by byla podkladem uplatnitelným v rámci plánování v oblasti vod (Plány dílčích povodí ve smyslu zákona č. 254/2001 Sb. o vodách) nebo jako podklad pro pozemkové úpravy, které již směřují k realizaci konkrétních opatření. Zároveň by tím bylo možné získat přesnější informace o potřebách financování opatření, což by se mohlo stát vítanou podporou pro efektivní nastavení a čerpání prostředků některého z dotačních titulů.

11) § 3 odst. 1 písm. c) ZOPK se mimo jiné uvádí: “Dále jsou jimi jiné části krajiny, které zaregistruje podle § 6 orgán ochrany přírody jako významný krajinný prvek, zejména mokřady, stepní trávníky, remízy, meze, trvalé travní plochy, naleziště nerostů a zkamenělin, umělé i přirozené skalní útvary, výchozy a odkrvy. Mohou jimi být i cenné plochy porostů sídelních útvarů včetně historických zahrad a parků”.

Otevřená náruč územního plánování

Volná krajina zpravidla tvoří velkou část území zpracovávaného územními plány a její budoucí podobu územní plány zásadně určují. Aby mohlo územní plánování dostatečně vyvažovat požadavky na socioekonomický rozvoj území a rozvoj jeho environmentálních funkcí, musí mít k dispozici v tomto ohledu kvalitní podklady. V případě zájmů ochrany přírody platí, že územní plánování „pouze“ vytváří podmínky pro ochranu území podle zvláštních předpisů (právě např. ZOPK), nikoliv je plně zajišťuje. Pokud se na to podíváme optikou tématu článku, tak územní plánování nabízí prostor pro uplatnění požadavků na ochranu VKP údolní niv, který může orgán ochrany přírody jako dotčený orgán využít mj. formou požadavků v rámci vyjádření k zadání územního plánu nebo poskytnutím relevantních podkladů pro zpracování územně analytických podkladů (ÚAP). Vezmeme-li v úvahu, že požadavky na zadání územního plánu by měly být řádně zdůvodněny skutečným stavem území, měly by být směřovány ke konkrétním problémům a střetům v území a měly by respektovat účel, obsah a charakter územního plánu,¹²⁾ tak nemá většina orgánů ochrany přírody v případě požadavků na ochranu VKP údolní nivy dnes co nabídnout. Naopak, pokud by existovalo vymezení VKP údolní niva, jak bylo popsáno výše, mohly by být výstupy předány pořizovateli (orgánu územního plánování) pro účely zpracování jevu 23a územně analytických podkladů – významné krajinné prvky, jako neopomenutelného podkladu pro územně plánovací činnost. Orgány ochrany přírody by tak své požadavky na zadání územního plánu s odkazem na ÚAP už jen blíže upřesnily. Celý proces by měly sledovat i nadřízené orgány územního plánování (kraje) a společně s obcemi a orgány ochrany přírody by měly hledat možnosti regulace činností prostřednictvím zásad územního rozvoje v mimořádně cenných územích údolních niv, které

překračují rámeček správního obvodu obcí. Podobně i rámcové vymezení niv bez zpřesnění pro účely ochrany přírody by rovněž mohlo v územním plánování sehrát roli tam, kde dosud nebylo provedeno podrobné vymezení VKP údolní niva. Mohlo by být poskytováno jako koncepční vrstva pro účely zpracování jevu č. 119 – další dostupné informace o území¹³⁾ a mít informativní charakter o výskytu VKP údolní niva a jeho obecně formulovaných hodnotách.

Závěrem

Vymezení údolních niv by mělo přispět k více kvalifikované činnosti orgánů ochrany přírody při ochraně VKP údolní niva, který patří z hlediska uplatnění zájmů ochrany přírody ke komplikovaným územím právě z důvodu potřeby jeho předchozí územní determinace, a ta je často lokálně velmi specifická. Dnes orgány ochrany přírody takovým nástrojem oficiálně nedisponují a ochrana těchto mnohde cenných území je tím dlouhodobě podceňována, nehledě k nesrozumitelnosti aplikace takových požadavků pro ty, na něž v reálných situacích dopadají. Naplněním této potřeby zde vzniká

také zajímavý prostor i pro účinnou spolupráci mezi orgány ochrany přírody a orgány územního plánování směřující ke komplexnějšímu uchopení zejména nezastavěného území a vůbec k celkovému souladu činností obou orgánů. Zanesení potřeb ochrany údolních niv do procesu územního plánování může mít vliv na eliminaci nevhodných záměrů (nebo změně jejich řešení) již ve fázi jejich přípravy a omezit tak konfliktní situace v dalším procesu povolování, respektive tím snížit úroveň netransparentnosti rozhodování v území.

Díky vymezení údolních niv se můžeme o těchto územích dozvědět mnohem více, než víme dnes. Nejde pouze o ochranu přírody, ale také o náš přístup k využívání krajiny, bez jejichž služeb se dlouhodobě neobejdeme, aniž bychom za to utráceli nesmyslné prostředky.

Použité zdroje (odkazy uvedeny též v poznámkách pod čarou):

DOLINA, Vojtěch. *Ochrana významných krajinných prvků*. Rigorózní práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Právo životního prostředí, Katedra práva životního prostředí a pozemkového práva, 2017.



Obr. 4: Údolní niva Želetavky na Znojemsku

12) Společné metodické sdělení MŽP a MMR k uplatňování požadavků dotčených orgánů k návrhu zadání územního plánu. Věstník MŽP, částka 3, 2012.
13) Příloha č. 1 vyhlášky č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a o způsobu evidence územně plánovací činnosti.

JAKUBÍNSKÝ, Jiří. *Potenciál vymezení nivy a říční krajiny na malých vodních tocích*. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Geografický ústav, Brno, 2014.

MACHÁČEK, Jiří. *Archeologie údolní nivy*. Vesmír 91, 2012.

PETŘÍČEK, Václav. Významné krajinné prvky. In: *Ochrana přírody a krajiny v České republice*

Vybrané aktuální problémy a možnosti jejich řešení. Univerzita Palackého, Olomouc, 2012, 165–173.

Zadání územní studie krajiny pro správní obvod obce s rozšířenou působností. Společný metodický pokyn MMR a MZP, 2016. www.mzp.cz

Věstník MŽP, částka 8, rok 2007. www.mzp.cz

Společné metodické sdělení MŽP a MMR k uplatňování požadavků dotčených orgánů k návrhu zadání územního plánu. Věstník MŽP 3/2012.

Mgr. Petr Birklen
EKOTOXA s. r. o.

Výzva čtenářům

Redakce přivítá další články na téma „významný krajinný prvek »údolní niva« v územním plánování.“

Jaké jsou vaše zkušenosti? Je ve vašem území jednoznačně vymezen významný krajinný prvek „údolní niva“? Přispěla k jeho vymezení územní studie krajiny? Nebo byly u vás údolní nivy vymezeny jiným způsobem (např. z iniciativy orgánu ochrany životního prostředí nebo v územně analytických podkladech)? Pokud došlo k vymezení údolních niv nástroji územního plánování, přebírá orgán ochrany přírody vymezení z územní studie krajiny jako definitivní vymezení významného krajinného prvku „údolní niva“, nebo jako koncepční podklad pro jeho budoucí přesnější vymezení? Odráží se existence údolních niv v zadáních územních plánů? Setkáváte se s požadavky orgánů ochrany přírody ohledně využití území v údolní nivě, ať už k zadání či k řešení územního plánu? Promítají se nějak údolní nivy do zásad územního rozvoje?

ENGLISH ABSTRACT

Delimitation of a floodplain, an important landscape element, for use in spatial planning, by Petr Birklen

Floodplains have played an important role throughout the period in which our territory has been inhabited, and they still do so today, although we might be unaware of the fact. In particular, the function of floodplains gains more and more importance in relation to climate change and the need to retain enough water in our territory and, at the same time, be protected from flooding. In the Czech Republic, the protection of floodplains is anchored in the Act on Nature Protection, but in its implementation it is lagging behind. Two reasons for this are insufficient professional support and inadequate use of other tools, such as spatial planning. Delimitation of floodplains can fill this gap and provide better protection, both in individual assessment of floodplain interference and in prevention, during the stage of planning, if specific conditions are known and applied by competent authorities. This article presents the author's opinion on the best possible process of delimitation of floodplains as important landscape elements and the options of use for this delimitation in spatial planning.